

**ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР”**

**ФАКУЛТЕТ „МЕЖДУНАРОДНА ИКОНОМИКА И АДМИНИСТРАЦИЯ”
КАТЕДРА „МЕЖДУНАРОДНА ИКОНОМИКА И ПОЛИТИКА**

**ЧЕРНОМОРСКИЯТ РЕГИОН – РЕГИОНАЛНИ
И ГЛОБАЛНИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА**

**Сборник с доклади от научна конференция
на младите изследователи**

**Университетско издателство
2014**

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Председател:

Проф. д.ик.н. Анна Недялкова – президент на ВСУ “Черноризец Храбър”

Членове:

Проф. д.ик.н. Нина Дюлгерова

Доц. д-р Снежанка Овчарова

Доц. д-р Младен Тонев

Организационен секретар:

Доц. д-р Иво Стамболийски

НАУЧЕН КОМИТЕТ

Председател:

Проф. д-р Емил Панушев

Членове:

Проф. д.ик.н. Димитър Канев

Проф. д.ик.н. Станка Тонкова

Доц. д-р Виржиния Иванова

Доц. д-р Иво Стамболийски

© Николай Иванов, художник, 2014

© Варненски свободен университет „Черноризец Храбър”,
Университетско издателство, 2014

ISBN 978-954-715-636-4

СЪДЪРЖАНИЕ

Черноморският регион – предизвикателства и перспективи – проф. д.ик.н. <i>Нина Дюлгерова</i>	5
Институционални и пазарни аспекти на финансовата интеграция между капиталовите пазари в страни от Черноморския регион – д-р <i>Юлия Стефанова, Цветослав Стоев</i>	12
Конкурентоспособност на черноморските региони на ЕС – <i>Едуард Маринов</i>	26
Влиянието на демократичните трансформационни процеси върху нивото на конфликтност в черноморските държави – <i>Сияна Люцканова</i>	37
Бизнес ориентирано управление на проекти в условията на променящата се бизнес среда – <i>Иво Йоцов</i>	49
SWOT анализ на черноморския регион – <i>Ивелина Иванова,</i> <i>Милена Великова</i>	58
Перспективи и предизвикателства на развитието на сътрудничеството между България и Русия – <i>Веселина Христова, Георги Вълчанов</i>	65
Устройството на черноморските крайбрежни територии в българското законодателство – <i>Йордан Любенов</i>	73
Динамика в аграрната структура на земеделските стопанства от черноморския регион на България – <i>Иван Бянов</i>	82
Черноморският регион – регионални и глобални предизвикателства – <i>Евгения Димитрова, Желя Петрова</i>	89
Руската черноморска стратегия в контекста на опазването на околната среда – <i>Стела Кръстева</i>	103
Миграция и въздействието ѝ върху икономиката – <i>Иванил Петров</i>	114

КОНКУРЕТНОСПОСОБНОСТ НА ЧЕРНОМОРСКИТЕ РЕГИОНИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Едуард Маринов

***Анотация:** Индексът за регионална конкурентоспособност е първият инструмент за измерване на степента на конкурентоспособност на регионално ниво, който покрива всички страни-членки и региони в ЕС. Настоящият доклад представя накратко методологическата рамка на индекса и след това я прилага по отношение на българските и румънски черноморски региони на ниво NUTS 2. Получените резултат показват мястото на черноморските региони в ЕС и позволяват да се направят изводи по отношение на силните и слабите им страни в регионалното развитие като цяло, както и по отношение на единадесетте основни области, които индекса измерва.*

***Ключови думи:** регионално развитие, индекс за регионална конкурентоспособност, Североизточен регион, Югоизточен регион, регион Суд-Ест*

Въведение

Индексът за регионална конкурентоспособност (RCI) беше въведен за всички региони (NUTS 2) в ЕС с Петия доклад за социално, икономическо и териториално сближаване (ЕС, 2010). Той е първият инструмент за измерване на степента на конкурентоспособност на регионално ниво, който покрива всички страни членки и региони в ЕС. Индексът може да се използва за обща оценка и сравнение на регионите във всички области, тъй като излиза от рамките на оценка на икономическото състояние на регионите в тесен смисъл. RCI и компонентите му се оценяват в сравнителен план спрямо всички региони в ЕС, като по този начин позволяват открояването на специфичните силни и слаби страни на даден регион от гл.т. на мястото му в Съюза.

Една широка дефиниция на конкурентоспособността включва способността да се състезаваш, да спечелиш и задържиш позиция на пазара, да увеличиш пазарния си дял и печалбата и в крайна сметка да консолидираш успешните търговски дейности (Filó, 2007). Един от най-често използваните индекси за конкурентоспособност е Глобалният индекс за конкурентоспособност, разработен от Световния икономически форум (WEF), където националната конкурентоспособност е дефинирана като „набор от институции, политики и фактори, които определят нивото на производителност на дадена страна“ (Schwab and Porter, 2007). Това определение свързва

конкурентоспособността на микро (фирми) с тази на макро (държава) ниво. Аналогията между фирми и държави е подложена на сериозна критика, защото една страна не може „да излезе от бизнеса“, както и заради различната същност на конкуренцията между държавите и фирмите (Krugman, 1996).

Конкурентоспособността на един регион е способността му да произвежда високи и нарастващи доходи и да благосъстоянието на хората, живеещи в него (Krugman, 1996). За разлика от концентрираната върху производителността дефиниция на WEF, това определение се основава единствено върху ползите за хората, живеещи в региона. То допуска, че съществува близка връзка между конкурентоспособността и благосъстоянието и обръща внимание не само на свързаните с резултатите фактори, но и на подобряването на нивото на относително благоденствие (Bristow, 2005).

Съществуват няколко световнопризнати инструмента за измерване на конкурентоспособността на ниво държава, като най-известните от тях са GCI, който WEF публикува ежегодно (Schwab and Sala-I-Martin, 2012) и Годишникът за световна конкурентоспособност на Института за управление и развитие (IMD, 2008). Индексът за регионална конкурентоспособност е първият, който дава обстойна картина на ситуацията в регионите в ЕС, като по този начин позволява междурегионално сравнение в и помежду държавите от Съюза (Dijkstra, Annoni, Kozovska, 2011). До голяма степен той заимства методологията на GCI, като я допълва, за да може да бъде изследвана конкурентоспособността на регионално ниво.

Методология на RCI

Двете версии на индекса за регионална конкурентоспособност (2010 и 2013) са разработени от Съвместния изследователски център (JRC) към Европейската комисия. Основната референтна рамка при създаването му е GCI на WEF на. RCI 2013 се състои от 11 стълба, базирани на общо 73 индикатора, които са организирани в три основни групи (суб-индекси).¹

Индикаторите от *основната група* представят основните движещи сили на икономиката:

1. Институции – на регионално и национално ниво. Целта е да се измери качеството и ефективността на институциите, нивото на корупция и общата регулаторна рамка в държавите и регионите.

¹ Подробно описание на методологията на RCI 2013 има в Annoni and Dijkstra, 2013.

Стълбът се опитва да даде поглед върху това доколко е благоприятен институционалният климат за предприятията, доколко е лесно създаването на нов бизнес, какво е доверието на хората в националните им правотворчески и правоприлагащи системи и тяхната ефективност.

2. Макроикономическа стабилност – на национално ниво. Стълбът измерва качеството на общия икономически климат. Икономическата стабилност е жизненоважна за гарантиране на доверието в пазара както у потребителите, така и у производителите на стоки и услуги. Стабилните макроикономически условия водят до по-високо ниво на дългосрочните инвестиции и са важно условие за запазването на конкурентоспособността.

3. Инфраструктура – на регионално ниво. Висококачествената инфраструктура осигурява лесен достъп до други региони и държави, допринася за по-доброто интегриране на периферните и изостанали региони и улеснява транспортирането на стоки, хора и услуги.

4. Здраве – на регионално ниво. Този стълб е насочен към описването на човешкия капитал от гледна точка на здравословното му състояние, като специален акцент е поставен върху работната сила. Доброто здравословно състояние на населението е условие за по-високото участие в работната сила, удължаване на работоспособността, повишаване на производителността и по-ниски разходи на здравноосигурителната и социалноосигурителната системи.

5. Основно образование – на национално ниво. Високото ниво на основните умения и компетенции увеличават способността на индивидите да се представят добре в работата си и да продължат образованието си на по-високо ниво. RCI измерва резултатите от задължителното образование и ефективността и качеството на основното и средното образование.

Групата на ефективността включва въпроси, които стават по-важни с повишаване на нивото на развитие на региона:

6. Висше образование и учене през целия живот – на регионално ниво. Базираните на знанието и иновациите икономики изискват високообразован човешки капитал, способен да се адаптира, както и образователни системи, които успешно да предават ключови умения и компетенции.

7. Ефективност на трудовия пазар – на регионално ниво. Ефективността на пазара на труда е важен индикатор за икономическото развитие на регионите. Гъвкавите и добре функциониращи трудови пазари допринасят за ефективното разпределение на ресурсите.

8. Размер на пазара – на регионално ниво. Стълбът цели описването на размера на пазара, достъпен за фирмите, което влияе

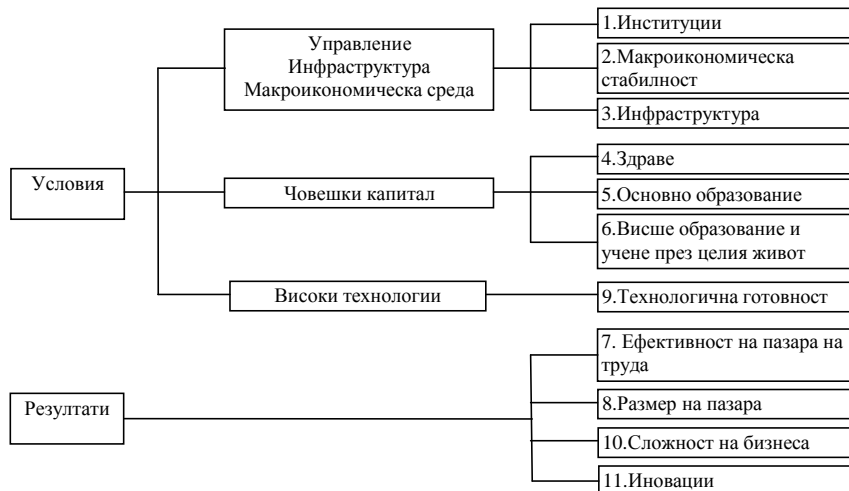
директно върху тяхната конкурентоспособност. По-големите пазари позволяват на компаниите да разработват и реализират ползи от икономии от мащаба и мотивират предприемачеството и иновативността.

Групата на иновациите включва движещите сили на регионалните икономики:

9. Технологична готовност – на национално и регионално ниво. Стълбът е разделен на две части, като първата измерва нивото на използване и проникване на новите и съществуващите технологии за домакинствата и индивидите на регионално ниво. Втората има същата цел, но по отношение на предприятията на национално ниво.

10. Сложност на бизнеса – на регионално ниво. Степента на сложността на бизнеса в рамките на една икономика е знак за нивото на нейната производителност и потенциала ѝ да отговаря на конкурентен натиск. Специализацията в отрасли с висока добавена стойност допринася силно за конкурентоспособността на регионите.

11. Иновации – на регионално ниво. Стълбът се опитва да обхване доколкото е възможно както регионалния иновационен потенциал, така и реалното представяне (под формата на резултати) на региона в областта на иновациите.

Източник: по Annoni, P., K. Kozovska. 2010. (с. 30)

Фигура 1. Тълкуване на стълбовете, включени в RCI

Всички избрани индикатори в методологическата рамка на RCI са количествени, а предпочитаният източник на данните е Евростат. Някои от показателите са „национални“ по природа, затова и се измерват на национално ниво (националната част на индикатори „институции“ и „технологична готовност“, „макроикономическа стабилност“, „основно образование“).

Индикаторите са стандартизирани чрез претеглени според населението на регионите z-scores, което позволява разполагането на различните индикатори в обща скала със среда 0 (Annoni and Kozovska, 2010). След това, ако е необходимо, се реверсират, за да имат позитивна ориентация по отношение на териториалната конкурентоспособност, т.е. колкото по-голяма е стойността, толкова по-висока е конкурентоспособността.

Регионите се оценяват по различен начин в зависимост от стадия на икономическо развитие (вж. табл. 1). Основната идея затова е, че при по-високоразвитите региони действат различни условия и фактори, определящи конкурентоспособността им. Следователно най-добрият начин за подобряване на конкурентоспособността на високо-развит не е същият като тази за по-слабо развит регион.

Таблица 1. Система за класификация и оценяване на регионите

БВП на човек (спрямо средното за ЕС)	Стадий	Тегло на суб-индексите		
		Основни	Ефективност	Иновации
под 50	1	35.00%	50.00%	15.00%
50-75	2	31.25%	50.00%	18.75%
75-90	3	27.50%	50.00%	22.50%
90-110	4	23.75%	50.00%	26.25%
над 110	5	20.00%	50.00%	30.00%

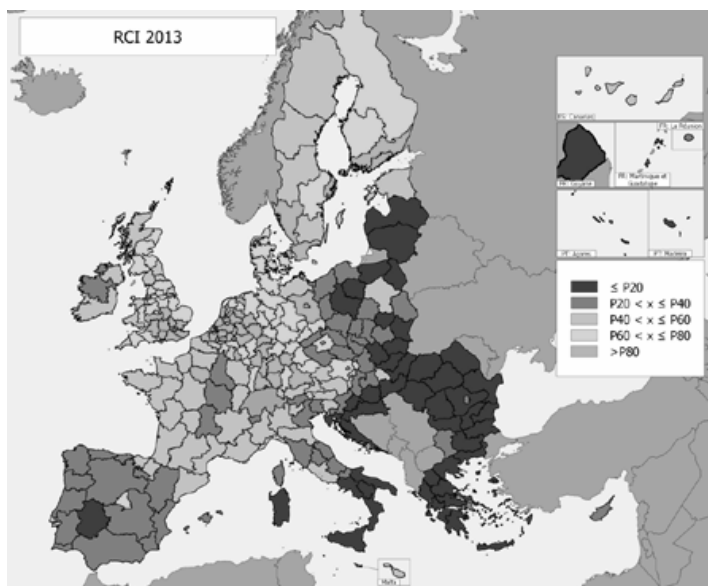
Източник: Annoni and Dijkstra, 2013, с. 16

Индекс на регионална конкурентоспособност на черноморските региони в ЕС

Трите черноморски региона в ЕС са българските Североизточен и Югоизточен и румънският Суд-Ест. Всички те влизат в първия стадий на развитие според класификацията на регионите за целите на RCI (с БВП на човек от населението под 50% от средното за ЕС), като по този начин получават по-висока тежест на групите стълбове, където са по-слаби, и по-висока – там, където са по-силни. Североизточен регион е с БВП от 35%, Югоизточен – 35,9, а Суд-Ест – 36,3 спрямо средното за ЕС, нареждайки се съответно на

257, 256 и 255 място от 262 региона в Съюза. Единствените региони в рамките на ЕС с по-нисък БВП са трите други български региона (без столичния) и румънските Суд-Вест Олтения и Норд-Вест. Черноморските региони са сред най-слабите по БВП не само в ЕС като цяло, но и в съответните държави членки – България и Румъния, които пък от своя страна са сред най-слабите страни в Съюза.

И трите региона имат много нисък общ RCI, тук изключение прави Североизточен с -1,29, който заема 247 място по RCI в ЕС, докато другите два региона са с RCI от под -1,4, като по този начин се нареждат сред последните 5 региона в Съюза, заедно с най-слабия български Североизточен регион и гръцките Дитики Елада и Дитики Македония. В рамките на България Североизточен регион е трети, а Югоизточен – пети, докато Суд-Ест е последен в Румъния. С подобни на черноморските региони резултати са всички региони в България, Румъния и Гърция (без включващите столиците София, Букурещ и Атина) и френските отвъдморски територии.

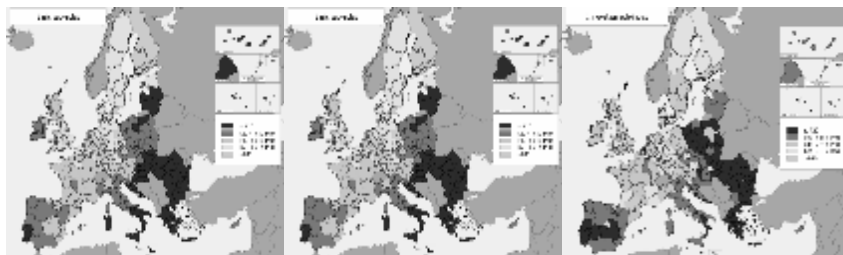

Източник: Annoni and Dijkstra, 2013, с.134

Фигура 2. RCI 2013 в ЕС

При основната група индикатори черноморските региони са с много ниски позиции в ЕС и заемат последните позиции – Югозападен и Суд-Ест са 260 и 261, докато Североизточен е заема 251 позиция. Подобни резултати показват повечето български, румънски и гръцки региони, които формират последните 26 в Съюза. Срадивително по-високият резултат на Североизточен регион му отрежда трето място в България, докато съседния Югозападен е последен в страната, а Суд-Ест е предпоследен в Румъния, като единственият по-слабо представящ се регион (с разлика от една хилядна) е Вест.

В групата на ефективността по-добре се представят българските региони, които заемат 242 и 244 място в ЕС, наред с някои румънски и южните италиански и испански региони. Тук двата региона се представят относително добре и на национално ниво и са трети и четвърти, за разлика от Суд-Ест, който е последен в Румъния и 251 в ЕС, като зад него остават единствено някои гръцки региони, отвъдморските френски територии и българският Североизточен регион.

Източник: Annoni and Dijkstra, 2013, с.121–123

Фигура 3. Суб-индекси на RCI 2013

В групата на иновациите Североизточен е най-добре представящият се черноморски регион, като заема второ място в България и 247 в ЕС, изпреварвайки всички останали български и румънски региони без столиците. Въпреки че е на последно място в България, Югоизточен регион заема по-висока позиция в сравнително европейски план (257) в сравнение със Суд-Ест, който е шести в Румъния и 260 в ЕС. Като цяло българските и румънските региони (без столичните Югозападен и Букурещи-Илфов) са сред

най-зле представящите се в Европа в областта на иновациите (247–259), заедно с някои региони от Полша и Гърция.

Таблица 2. RCI на черноморските региони

	RCI	Основни							Ефективност			Иновации				
		1. Институции	1а. Регионално ниво	1б. Национално ниво	2. Макроикономическа стабилност	3. Инфраструктура	4. Здраве	5. Основно образование	6. Висше образование и учене през целия живот	7. Ефективност на пазара на труда	8. Размер на пазара	9. Технологична готовност	9а. Домашенства	9б. Предприятия	10. Сложност на бизнеса	11. Иновации
Средно за ЕС ^c	-0,09	0,12	0,19	-0,03	0,15	-0,24	-0,07	0,03	-0,07	0,00	-0,23	0,03	-0,01	0,02	-0,29	-0,15
Най-добър в ЕС	1,35	1,57	1,69	1,77	2,04	2,13	0,98	3,94	2,04	1,58	2,36	1,5	1,68	1,32	2,99	2,24
Най-слаб в ЕС	-1,48	-2,17	-2,79	-1,7	-2,76	-1,58	-2,64	2,98	-2,02	-2,64	-1,57	-2,15	-2,51	-1,78	-3,19	-1,49
Средно за България	-1,25	-1,14	-1,76	-1,70	0,78	-1,14	-1,84	2,93	-1,24	-0,76	-1,46	-1,80	-1,94	-1,66	-0,97	-1,13
Средно за Румъния	-1,21	-1,71	-1,87	-1,56	0,05	-1,08	-1,80	2,98	-1,35	-0,33	-1,22	-1,86	-1,93	-1,78	-1,44	-0,98
Северноизточен	-1,29	-1,15	-1,11	-1,70	0,78	-1,15	-2,10	2,93	-1,12	-1,03	-1,55	-1,98	-2,30	-1,66	-0,90	-1,12
Югоизточен	-1,40	-1,19	-2,05	-1,70	0,78	-1,19	-2,58	2,93	-1,41	-0,76	-1,57	-1,89	-2,12	-1,66	-1,36	-1,46
Суд-Ест	-1,47	-1,76	-1,97	-1,56	0,05	-1,22	-2,07	2,98	-1,71	-0,86	-1,42	-2,01	-2,24	-1,78	-1,6	-1,49

Източник: Съставено по данни от Annoni and Dijkstra, 2013

При национално оценяването частта на стълб институции България е на последното 28 място (-1,7), като единствената друга държава с толкова нисък резултат е Румъния (-1,56). Подобно е положението и в стълбове „основно образование“ и частта „предприятия“ на стълб „технологична готовност“, като разликата тук е, че България изпреварва Румъния (с резултати съответно -2,93 и 1,66). Коренно различна е ситуацията при стълб „макроикономическа стабилност“, където страната е сред лидерите в ЕС – 7-мо място с резултат от 0,78, като подобни стойности имат Финландия, Германия, Австрия и Нидерландия. Тук и Румъния показва относително високи резултати (0,05), заемайки 15 място в ЕС. Въпреки положителния резултат в този стълб, слабо национално представяне в останалите се отразява върху ниския цялостен RCI на черноморските региони.

Североизточен регион

Силните страни на Североизточен регион, който е трети в България и 247 в ЕС по общ RCI, са стълб Институции, по който регионът е лидер в страната на регионално ниво, Иновации и Сложност на бизнеса (2ро място), като по последния показател той е на 191 място в ЕС, наред с множество региони от Гърция, Полша, Испания и Великобритания. Най-слабо и в национален, и в европейски план, Североизточен регион се представя в областите на технологичната готовност (последен в България, 260 в ЕС) и здравето (предпоследен, 257 в ЕС).

Югоизточен регион

Югоизточен регион е най-слабо представящият се в страната по отношение на здравето, размера на пазара и иновациите, като и по трите показателя е предпоследен в ЕС. Единственият стълб, в който регионът се представя относително добре, е Ефективност на пазара на труда, където е втори в България и 220 в ЕС, докато във всички останали е сред последните три региона в страната и последните 30 в ЕС.

Регион Суд-Ест

Относително добре регион Суд-Ест се представя в стълб Сложност на бизнеса – четвърти в Румъния и 253 в ЕС. Средно е представянето при Институции и Размер на пазара – съответно пето и шесто място в Румъния и 250 и 252 място. Регионът заема предпоследно и последно място в Румъния във всички останали стълбове, но всички румънски региони се представят относително по-добре в сравнителноевропейски план при Ефективността на пазара на труда, където Суд-Ест е 226 в ЕС и Инфраструктура – 238.

Заклучение

Глобалната икономическата криза не само промени световната икономическа среда, но и подчерта факта, че в много държави източниците на растеж не са достатъчно добре използвани, като по този начин се открие нуждата от по-добро измерване на икономическото представяне, които да включват критичните за устойчивото икономическо развитие елементи. Регионалният индекс на конкурентоспособността на ЕС е първият многосъставен индикатор, който дава систематизирана картина на териториалната конкурентоспособност на всеки регион в 28-те държави – членки на Съюза. Индексът взема под внимание нивото на развитие на регионите като

дава по-голяма тежест на основните въпроси при по-слабо развитите и на иновативния капацитет при по-силно развитите региони, а компонентите му измерват не само проблеми, свързани с фирмите, но и такива, засягащи живеещите в регионите и тяхното качество на живот.

При прилагането на RCI за черноморските региони личи, че те са слабо конкурентни в сравнителноевропейски план, заемайки последните места в ЕС по общ RCI, като сред трите региона с относително по-високи резултати изпъква българският Североизточен. Относително високите резултати, постигнати от България и Румъния в областта на макроикономическата стабилност не могат да компенсират последните места на държавите в останалите национално измервани индикатори, което се отразява и върху ниския общ RCI на черноморските региони.

Като общи черти на черноморските региони могат да се посочат:

- слабо представяне на всички региони на европейско ниво в стълбове Технологична готовност и Здраве (256–261 място в ЕС) и Размер на пазара (252–261);
- относително по-добре стоят черноморските региони при Инфраструктурата (226–238), Ефективността на пазара на труда (220–232);
- по почти всички показатели Североизточен, Югоизточен и Суд-Ест имат сходни показатели, като изключение правят Сложността на бизнеса (съответно на 191, 231 и 253 място в ЕС) и донякъде Висше образование (съответно 229, 241 и 254);

Като цяло конкурентоспособността на трите черноморски региона, измерена с помощта на индекса за регионална конкурентоспособност е близка до тази на всички останали региони в България и Румъния (с изключение на столичните). Подобни нива на регионална конкурентоспособност показват и повечето региони в Гърция, периферните региони на Италия и Испания и френските отвъдморски територии.

Използвана литература

Annoni, P., K. Kozovska. 2010. EU Regional Competitiveness Index 2010. Joint Research Centre, European Commission.

Annoni, P., L. Dijkstra. 2013. EU Regional Competitiveness Index 2013. Joint Research Centre, European Commission.

Bristow, G. 2005. Everyone's a 'winner': problematising the discourse of regional competitiveness. *Journal of Economic Geography*, 5: 285-304.

Dijkstra, L, P. Annoni, K. Kozovska. 2011. A New Regional Competitiveness Index: Theory, Methods and Findings. European Union Regional Policy Working Papers No2/2011.

European Commission. 2010. Investing in Europe's future. 5th report on economic, social and territorial cohesion. Preliminary draft. November 2010. European Commission

Filó, C. 2007. Territorial Competitiveness and the Human Factors. Presented at the International Conference of Territorial Intelligence, Huelva 2007 (CAENTI).

IMD. 2008. World Competitiveness Yearbook 2008. Institute for Management Development. Lausanne, Switzerland.

Krugman, P. 1996. Making sense of the competitiveness debate. *Oxford Review of Economic Policy* 12(3), pp. 17-25.

Martin, R., Kitson, M. and P. Tyler. 2006. *Regional Competitiveness*. London: Routledge.

Schwab, K. and Porter, M. E. 2007. The Global Competitiveness Report 2007-2008. World Economic Forum. Geneva, Switzerland.

Schwab, K., & Sala-I-Martin, X. 2012. The Global Competitiveness Report 2012-2013. (K Schwab, Ed.). World Economic Forum.

Адрес за кореспонденция:

Едуард Маринов, асистент в Института за икономически изследвания при БАН, докторант във Варненския свободен университет, eddie.marinov@gmail.com.

В изпратените покани бяха оповестени изискванията на организационния комитет относно оформлението на докладите, което обуславя пълната отговорност на авторите за качествата и формата им. Докладите са представени в готов за отпечатване вид, без да е правено допълнително редактиране. За научните, езикови и технически грешки в тях редакционната колегия не носи отговорност.

**ЧЕРНОМОРСКИЯТ РЕГИОН – РЕГИОНАЛНИ
И ГЛОБАЛНИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА**

Сборник с доклади от научна конференция
на младите изследователи

Художник *Николай Иванов*

Българска, I издание
Формат 60/84/16, п.к. 15,75

ISBN 978–954–715–636–4

ВСУ „Черноризец Храбър”
Университетско издателство
Печат „График” ООД